

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра документознавства і музейної справи

Трофімук-Кирилова Т. М.

**МУЗЕЙНО-ЕКСКУРСІЙНА НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА: ПРОГРАМА ТА
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ**

Луцьк
Вежа-Друк
2017

УДК 069.1(072)(073)
ББК 79.18р30-2я73-9
Т 76

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 9 від 21 червня 2017 р.)*

Рецензенти:

Карліна О. М. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк;

Мірошниченко-Гусак Л. А. – завідувач відділу етнографії та народних промислів Волині Волинського краєзнавчого музею, м. Луцьк.

Трофімук-Кирилова Т.М.

Т 76 Музейно-екскурсійна навчальна практика: програма та методичні рекомендації до її проведення / Т. М. Трофімук-Кирилова. – Луцьк: Вежа-Друк, 2017. – 44 с.

Методична розробка містить інформацію про зміст, порядок проходження та підведення підсумків музейно-екскурсійної навчальної практики, методичні рекомендації студентам щодо основних етапів підготовки, організації та проведення екскурсії, виконання індивідуальних завдань, а також список рекомендованої літератури та зразки оформлення екскурсійних документів.

Рекомендовано студентам спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» (027 Музеєзнавство, пам'яткознавство).

УДК 069.1(072)(073)
ББК 79.18р30-2я73-9

© Трофімук-Кирилова Т.М., 2017
© Східноєвропейський національний
університету імені Лесі Українки, 2017

ЗМІСТ

1. ВСТУП	4
2. МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ.....	5
3. ЗМІСТ ПРАКТИКИ	7
4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	9
5. ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ З ПРАКТИКИ.....	24
6. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ. ОЦІНЮВАННЯ.....	29
7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	31
8. ДОДАТКИ	36

1. ВСТУП

Музейно-екскурсійна навчальна практика є важливою частиною програми підготовки фахівців напряму підготовки «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» (027 Музеєзнавство, пам'яткознавство). Під час проходження практики студенти повинні ознайомитися зі специфікою майбутньої професійної діяльності, поглибити і закріпити теоретичні знання, отримані в процесі вивчення таких дисциплін, як «Історія та теорія екскурсійної справи», «Методика і практика екскурсійної діяльності», «Екскурсійні ресурси України».

Практика проводиться для студентів 3 курсу без відриву від навчального процесу. Точні дати її початку та закінчення щорічно уточнюються відповідно до навчального плану, зазначаються у графіках навчального процесу, які затверджує проректор з науково-педагогічної і навчальної роботи та рекрутації, й фіксуються у розпорядженні декана історичного факультету на основі якого відбувається проходження практики.

Програма музейно-екскурсійної навчальної практики розроблена для студентів III курсу історичного факультету напряму підготовки «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» на підставі «Положення про проходження практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 93 від 8 квітня 1993 р. із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 351 від 20 грудня 1994 р., та «Положення про проведення практики студентів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки» від 13 лютого 2013 р. Програма музейно-екскурсійної практики є основним навчально-методичним документом для студентів і керівників практики.

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Метою музейно-екскурсійної навчальної практики є поглиблення і розширення теоретичних знань студентів, набутих під час вивчення курсів «Історія та теорія екскурсійної справи», «Методика і практика екскурсійної діяльності», «Екскурсійні ресурси України», а також закріплення у них практичних навичок із планування й організації екскурсійного обслуговування, розробки та проведення різних за формою, тематикою, тривалістю, складом і кількістю учасників екскурсій у музейних закладах різного профілю. Знання, набуті під час проходження практики, допоможуть сформувати у майбутніх фахівців із музейної справи практичні навички у сфері надання екскурсійних послуг й уміння працювати за професією «екскурсовод».

Завдання практики:

1. закріплення здобутих знань з фахових дисциплін;
2. реалізація студентами на практиці теоретичних знань про етапи проектування, розробку, порядок підготовки, організацію та проведення нової екскурсії;
3. розкриття специфіки організації екскурсійного обслуговування в музейних установах;
4. набуття практичних умінь із підготовки, організації, техніки і методики проведення екскурсій різних видів, на різні теми, для різних груп відвідувачів у музеях різного профілю;
5. ознайомлення з організаційно-технологічними вимогами щодо проведення музейних екскурсій;
6. опанування студентами практичних навичок застосування методичних прийомів показу і розповіді під час надання екскурсійних послуг;
7. засвоєння студентами складових компонентів професійної майстерності екскурсовода;
8. оволодіння студентами комплексом спеціалізованих умінь і навичків роботи з екскурсійною групою;
9. вироблення у студентів умінь і навичок ораторської майстерності та вербальної і невербальної комунікації.
10. закріплення у студентів знань із правового регулювання екскурсійної діяльності в Україні.

За результатами проходження музейно-екскурсійної навчальної практики студенти повинні:

Знати:

- теоретико-методологічні засади організації екскурсійного обслуговування;
- сутність екскурсії, її ознаки та функції;
- класифікацію екскурсій;
- правові і нормативні документи, що регламентують організацію екскурсійної діяльності;

- методику проектування та розробки нової екскурсії;
- етапи підготовки нової екскурсії;
- принципи організації екскурсії;
- техніку проведення різних видів екскурсій у музейних закладах різного профілю, їх методичне забезпечення;
- особливості екскурсійного обслуговування різних груп екскурсантів;
- методичні прийоми проведення екскурсії;
- правила оформлення екскурсійної документації;
- компоненти професійної майстерності екскурсовода;
- психологічні та педагогічні аспекти екскурсійної діяльності;
- кваліфікаційні вимоги до здібностей, ділових та особистих якостей екскурсовода;
- права і обов'язки екскурсовода.

Вміти:

- працювати у складі творчої групи над створенням нової екскурсії;
- проектувати і розробляти нові екскурсії, їх тематику і назви;
- організовувати і проводити музейні екскурсії;
- підбирати та аналізувати фактичний матеріал, документи, статистичні дані, наукову літературу, путівники, картосхеми та інші джерела екскурсійної інформації;
- відбирати і вивчати екскурсійні об'єкти;
- організовувати екскурсійне обслуговування груп із різним складом екскурсантів;
- застосовувати на практиці різні методичні прийоми проведення екскурсії;
- координувати поведінку учасників групи під час проведення екскурсії;
- ввічливо і професійно запитання екскурсантів по тематиці екскурсії;
- оформляти методичну документацію екскурсії;
- удосконалювати екскурсійну майстерність.

3. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Відповідно до Положення про проведення практики студентів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки від 13 лютого 2013 р. безпосереднє навчально-методичне керівництво та виконання програми музейно-екскурсійної навчальної практики забезпечують керівники практики від кафедри документознавства і музейної справи.

Музейно-екскурсійна навчальна практика проводиться впродовж семестру без відриву від навчання студентів згідно із розпорядженням декана історичного факультету.

Базами проходження музейно-екскурсійної навчальної практики є музеї м. Луцька, зокрема: Волинський краєзнавчий музей та його відділи – Музей історії Луцького братства, Художній музей м. Луцька, Музей волинської ікони; музеї Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки – Музей історії СНУ імені Лесі Українки, Музей археології, Музей Лесі Українки, Музей етнографії Волині та Полісся та ін. Конкретні місця практики визначаються кафедрою документознавства і музейної справи перед початком нового навчального року.

Зміст практики студентів полягає у виконанні завдань передбачених графіком проведення практики.

Проходження студентами музейно-екскурсійної практики відбувається у чотири етапи:

1. Підготовчо-консультаційний. Наставочна консультація проводиться у перший день практики. Під час неї викладачі-керівники знайомлять студентів із програмою, метою, завданнями, термінами й етапами проходження практики, правилами техніки безпеки, вимогами до оформлення звітної документації, поділяють групу студентів на творчі групи по 3–7 осіб для роботи над новою екскурсією, визначають тематику і форми проведення майбутніх екскурсій, а також забезпечують їх навчальною літературою, методичними матеріалами (календарним планом практики, індивідуальними завданнями, зразками документів, які необхідні для оформлення методичної розробки екскурсії і т.д.).

2. Ознайомлювальний. Під час цього етапу студенти відвідують музейні заклади м. Луцька, знайомлячись із особливостями підготовки та проведення різних за тематикою, формою, тривалістю, складом учасників екскурсій, а також із специфікою роботи та професійною майстерністю екскурсоводів.

3. Практичний. Етап, на якому студенти-практиканти займаються безпосереднім плануванням, розробкою, організацією та проведенням нової екскурсії у складі творчої групи.

4. Підсумковий. На цьому етапі відбувається оформлення звітної документації, її здача на кафедру документознавства і музейної справи та підсумкова звітна конференція із проведенням захисту практики.

Студенти під час проходження практики виконують індивідуальні завдання, що їх визначає керівник практики від кафедри з метою формування у них вмінь та навичок самостійного розв'язання конкретних виробничих або організаційних завдань.

Найбільш типовим індивідуальним завданням, зміст якого може бути конкретизований й уточнений під час проходження практики, є підготовка презентації. Орієнтовна тематика для підготовки ІНДЗ:

1. Проектування та розробка нової екскурсії.
2. Нормативно-правове забезпечення надання екскурсійних послуг в Україні.
3. Класифікація екскурсій.
4. Організація та проведення нової екскурсії.
5. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів.
6. Розробка маршруту екскурсії.
7. Методичні прийоми показу під час проведення екскурсії.
8. Методичні прийоми розповіді під час проведення екскурсії.
9. Особливі методичні прийоми під час проведення екскурсії.
10. Особливості екскурсійного обслуговування неповносправних осіб.
11. Підвищення ефективності екскурсійного обслуговування.
12. Професійна майстерність екскурсовода.
13. Вимоги до ділових та особистих якостей екскурсовода.
14. Особливості організації та проведення різних за видом екскурсій.
15. Особливості планування, методики підготовки та проведення музейної екскурсії.

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Екскурсія (від лат. *excursio* – поїздка), згідно з сучасними уявленнями, – це колективний огляд музею, визначного місця, виставки, об'єкту природи і т.п. за певним маршрутом під керівництвом екскурсовода з пізнавальними, освітніми, науковими і виховними цілями, а також для задоволення естетичних потреб під час використання вільного часу.

Створення нової екскурсії по будь-якій темі – складний творчий процес, що вимагає активної участі цілого колективу учасників. Зміст майбутньої екскурсії, її пізнавальна цінність знаходяться в прямій залежності від знань екскурсоводів, їх компетентності, ступеня практичного засвоєння ними основ педагогіки і психології, уміння вибрати найбільш ефективні способи і прийоми впливу на аудиторію і т. д.

Створення нового екскурсійного продукту – це результат двох найважливіших процесів: його підготовки і проведення, які пов'язані між собою і взаємообумовлені. Неможливо забезпечити високу якість проведення екскурсії при непродуманій підготовці.

У роботі по підготовці нової екскурсії можна виділити два основні напрямки: 1) розробку нової теми екскурсії (нової взагалі або нової тільки для даної екскурсійної установи); 2) підготовку початківця або вже працюючого екскурсовода до проведення нової для нього, але вже раніше розробленої і проведеної у цій установі екскурсії.

Під час музейно-екскурсійної практики основним завданням студентів є проектування, розробка та проведення нової музейної екскурсії. Для цього група студентів ділиться на рівноцінні творчі групи із складом студентів від 3 до 7 осіб. Кожному з учасників творчої групи доручається розробка одного з розділів, або однієї з підтем екскурсії, або одного чи декількох питань підтеми. У цілях контролю й координації роботи серед студентів вибираються керівники кожної творчої групи.

Під час підготовки та проведення нової екскурсії у музеї студентам варто враховувати, що екскурсії властивий ряд характерних ознак, основною з яких є пріоритет зорового сприйняття, що супроводжується необхідним словесним коментарем. Зорове й вербальне сприйняття підсилюється моторним (пересування групи заданим маршрутом, огляд об'єкту з різних боків, на різній відстані тощо). Екскурсія проходить під проводом екскурсовода на певну тему і за певним маршрутом, тобто вона має організований характер. Її характерною ознакою є також колективність огляду, внаслідок чого в групі людей, пов'язаних спільним інтересом, виникає вільний обмін думками та особлива психологічна атмосфера як наслідок пережитих емоцій, що сприяє сприйняттю і засвоєнню побаченого та почутого ними.

Окрім вищезазначеного музейна екскурсія має й інші особливості, а саме:

- вона проводиться в спеціально організованому музейному просторі;
- розповідь екскурсовода підпорядкована музейному об'єкту чи експонату;

– однією з головних рис музейної екскурсії є насиченість експозиційним матеріалом на компактному маршруті;

– тривалість екскурсії з конкретної теми не є сталою і може коливатися для різних груп екскурсантів залежно від багатьох чинників.

Музейні екскурсії достатньо різноманітні і розрізняються за типом і профілем музею, за змістом, характером тематики, мети і завдань екскурсії, за цільовою спрямованістю, за формою екскурсії, за вибором екскурсійних об'єктів і прийомів їх показу, за складом і кількістю учасників тощо.

Існує декілька підходів до класифікації музейних екскурсій. Так, наприклад, виділяють наступні екскурсії:

1. за змістом: оглядові, тематичні (останні поділяються на історичні, природознавчі, мистецтвознавчі, літературні, виробничі, архітектурно-містобудівні і т. д);

2. за місцем проведення: по експозиції, виставці, території музею;

3. за складом і кількістю учасників: дитячі, дорослі й змішані; для місцевих жителів, приїжджих і туристів; індивідуальні та групові; для однорідної й різнорідної аудиторії;

4. за формою проведення: консультація, урок, демонстрація, навчальна, лекція, вистава, квест, концерт, прогулянка і т.д.

Музейні екскурсії, окрім нижчезгаданих особливостей, мають також ще такі характерні риси: вони обмежені простором експозиційного приміщення; різноманіття експонатів, які постають перед екскурсантами, розсіюють увагу групи, і екскурсоводу потрібно прикладати чимало умінь і зусиль, щоб організувати і спрямувати увагу аудиторії на потрібний експонат.

Процес підготовки музейної, як і інших видів екскурсій, можна поділити на наступні блоки:

1) Попередня робота – визначення теми, мети, завдань і назви екскурсії; відбір літератури, укладання бібліографії й необхідних записів по темі екскурсії; визначення джерел екскурсійного матеріалу; знайомство з експозиціями і фондами музеїв по темі екскурсії.

2) Безпосередня розробка самої екскурсії, яка включає: вивчення музейної експозиції, відбір об'єктів, на яких буде побудована екскурсія; розробку структури й маршруту екскурсії; вивчення відомостей про музейні предмети, які містяться в фондовій документації; об'їзд або обхід маршруту; обробку фактичного матеріалу; роботу над змістом екскурсії; написання контрольного тексту; комплектування «портфеля екскурсовода»; роботу над методикою проведення екскурсії; вибір найбільш ефективних методичних прийомів показу і розповіді для проведення екскурсії; визначення техніки ведення екскурсії; планування логічних переходів від одного об'єкта до іншого; підготовку методичної розробки нової екскурсії; написання екскурсоводами індивідуальних текстів.

3) Останній блок – прийом (захист) екскурсії на маршруті й її затвердження.

Структура музейних екскурсій традиційна – вступна бесіда, основна (показ і розповідь, що розкривають тему) та заключна частини (підсумки проведеної екскурсії).

Вступ, як правило, триває 2–3 хв. і складається з двох частин: організаційної (знайомство екскурсовода з екскурсійною групою й інструктаж екскурсантів щодо правил безпеки й поведіння на маршруті) й інформаційної (екскурсовод знайомить відвідувачів з історією музею, називає тему, мету, завдання екскурсії, її хронологічні межі, кількість фондів, розділи експозиції, може подати характеристику історичної доби, яка відображена в експозиції музею, протяжність і тривалість маршруту, час і місце закінчення екскурсії тощо). Вступ повинен бути яскравим, лаконічним по формі і актуальним по змісту. Необхідно пам'ятати, що початок екскурсії – найвідповідальніший момент, коли у екскурсантів складається перше враження про екскурсовода і формується зацікавленість екскурсією.

Основна частина будується на характеристиці конкретних екскурсійних об'єктів експозиції, поєднанні показу і розповіді. Її зміст складається з декількох підтем, які повинні бути розкриті на об'єктах і об'єднані темою. Кількість підтем екскурсії зазвичай коливається від 5 до 12. При цьому важливим для створення екскурсії є підбір об'єктів таким чином, щоб були тільки ті з них, які допомагали б розкрити зміст теми екскурсії, причому в певному дозуванні за часом і залежно від значимості тієї або іншої підтеми в даній екскурсії.

Висновок повинен займати за часом 5–7 хвилин і складатися із двох частин. У першій – екскурсовод підводить підсумки екскурсії, робить узагальнення та висновки про значення експозиції музею та його фондів у розкритті теми екскурсії. У другій частині він подає інформацію про інші екскурсії, які можуть розширити й поглибити дану тему, інформує про виставки, які організуються у даному музеї і які відвідувачі можуть оглянути самостійно, відповідає на запитання екскурсантів. Висновок так само важливий, як і вступ та основна частина.

У процесі розробки нової екскурсії виділяють ряд основних етапів, які характерні фактично усім видам екскурсій, у тому числі й музейній:

ОСНОВНІ ЕТАПИ ПРОЕКТУВАННЯ, РОЗРОБКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ НОВОЇ ЕКСКУРСІЇ

Назва етапу	Методичні рекомендації
Визначення мети і завдань екскурсії	Мета екскурсії – визначення того, заради чого показуються екскурсантам пам'ятки, музейні експонати та інші об'єкти. Метою екскурсії може бути виховання патріотизму, одержання додаткових знань по конкретних галузях науки або окремих темах, естетичне виховання, виховання любові до рідного краю, поваги та збереження народних звичаїв і традицій тощо. Чітке визначення мети допоможе більш

	<p>організовано проводити екскурсію у майбутньому.</p> <p>Завдання екскурсії – досягнення мети шляхом розкриття її теми.</p>
Вибір теми екскурсії	<p>Кожна екскурсія повинна мати свою чітку сформовану тему. Тема є стержнем, який об'єднує усі об'єкти і підтеми екскурсії в єдине ціле. Тема екскурсії – це предмет екскурсійного показу, головна думка екскурсії, на якій ґрунтуються показ і розповідь. Тема екскурсії залежить від конкретного замовлення, попиту, наявності матеріалів, збережених об'єктів, підготовлених фахівців. Тему екскурсії відображають у її назві, але їх не можна ототожнювати. У межах однієї теми екскурсії може бути сформовано декілька назв, залежно від складу екскурсійної групи, завдань, форми проведення, тривалості, часу проведення екскурсії тощо. Наприклад, оглядова екскурсія по м. Луцьку може мати такі назви: «Луцьк: сторінки історії», «Луцьк – моя мала Батьківщина», «Один день у м. Луцьку», «Луцьк у світлі смолоскипів» тощо).</p> <p>Теми музейних екскурсій не завжди можуть збігатися з експозиційними, вони можуть бути ширшими або вужчими, що залежить від мети екскурсії, її назви, складу екскурсійної групи, інтересів екскурсантів, їх вікових, професійних та освітніх особливостей.</p>
Формування назви екскурсії	<p>Назва екскурсії – це мовний вираз, який у прямій і непрямій формі формує уявлення про зміст та місце проведення екскурсії. Назва також відіграє значне маркетингове значення, тобто вона повинна зацікавлювати потенційних екскурсантів і виділяти цю екскурсію з-поміж інших пропозицій.</p> <p>Формуючи назву екскурсії слід враховувати ряд рекомендацій, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> – назва повинна бути точною і не допускати двоякого, незрозумілого тлумачення або негативних асоціацій; – назва має бути індивідуальною, образною, відтворювати зміст екскурсії; – вибираючи тему, потрібно уникати всякого роду штампів, що знеособлюють тему; – у назві не можна використовувати аббревіатури і скорочення по складах; – у назві не можна застосовувати іноземні слова, які можуть викликати двозначні асоціації; – для кращого запам'ятовування і відтворення оптимальна кількість слів у назві – п'ять; – назва має бути благозвучною, в певній мірі

	<p>«поетичною», для цього досить широко використовуються рядки з популярних пісень і віршів, наприклад, «Гойда, як море, Світязь хвилю синю...», «Шацькі озера сині – очі моєї Волині».</p> <p>Назви екскурсій бувають простими і складними. Складні назви складаються з двох частин, як правило розділених тире: друга частина немовби доповнює та пояснює першу. Наприклад, «Луцьк – столиця Волині», «Волинь – Полісся перлина».</p>
<p>Відбір літератури і складання бібліографії</p>	<p>У ході розробки нової екскурсії проводиться пошук літературних матеріалів, що містять перевірену інформацію, факти, які розкривають тему екскурсії. Після цього формується їх список, призначення якого – визначення меж майбутньої роботи з вивчення літературних джерел, надання допомоги екскурсоводам у використанні необхідного фактичного й теоретичного матеріалу при підготовці тексту екскурсії. До джерел, що підлягають обов'язковому вивченню, включається законодавча, спеціальна, навчальна, наукова, довідкова, краєзнавча, художня література за темою екскурсії. Варто надавати перевагу «найсвіжішим» виданням, щоб зміст екскурсії відповідав останнім даним сучасної науки.</p> <p>При підготовці загального списку літератури слід одразу ж складати бібліографію до окремих розділів і питань екскурсії. При складанні бібліографії рекомендується зразу ж виписувати короткі відомості про зміст кожного джерела, фіксуючи інформацію у вигляді виписок, цитат, тез, конспектів окремих творів, фотокопій найбільш цікавих матеріалів. Краще це робити на картках, створюючи таким чином картотеку з якою буде зручно працювати у майбутньому.</p> <p>Перш, ніж розпочати вивчення відібраної літератури, важливо намітити порядок її опрацювання. На самому початку необхідно виявити коло основних питань і сформувати структуру майбутньої екскурсії, а також враховуючи той факт, що кожна галузь науки, техніки, мистецтва має свою термінологію, без знань якої неможлива підготовка екскурсії на науковій основі, потрібно оволодіти понятійно-термінологічним апаратом з теми екскурсії.</p> <p>Літературу і джерела інформації з екскурсійної теми краще вивчати у наступній послідовності: література і документи загального порядку по всій темі, література по окремим розділам і питанням (наукова, навчальна, довідкова, мемуарна, періодична), статистичні дані і т. д.</p> <p>У ході підготовки екскурсії корисно практикувати</p>

	<p>консультації із спеціалістами, зустрічі і переписку з учасниками та очевидцями подій, діячами науки і культури.</p> <p>Сформований із літературних матеріалів та інших джерел інформації, перелік літератури розмножується в декількох екземплярах для зручності в роботі групи і тих екскурсіводів, які в майбутньому готуватимуться до проведення екскурсій по цій темі.</p> <p>Паралельно з вивченням літератури та оформленням її бібліографічного опису відбувається знайомство з експозицією, фондами музею і складається перелік експонатів, які використовуватимуться під час проведення екскурсії.</p>
<p>Визначення джерел екскурсійного матеріалу. Знайомство з експозиціями та фондами музеїв по темі екскурсії</p>	<p>Як джерела інформації, окрім публікацій, можуть використовуватися й інші матеріали, присвячені темі екскурсії: архівні документи, матеріали, що містяться у фондах й архівах музеїв, хронікально-документальні й науково-популярні кінофільми, фотодокументи, аудіо записи, спогади учасників подій та ін. Так, для повного розкриття музичної тематики у екскурсії варто використовувати записи музичних творів. Архівні документи допоможуть уточнити факти, визначити місцезнаходження не збережених пам'яток, відтворити їх втрачений вигляд тощо. До того ж цікаві архівні матеріали можна використати безпосередньо під час проведення екскурсії, попередньо замовивши з них копії і включивши їх у «портфель екскурсівода».</p> <p>Важливим аспектом при підготовці музейної екскурсії є вивчення методу побудови експозиції та групування експонатів. Добре підготовлена експозиція музею представляє собою основу для успішного проведення екскурсій. Потрібно також враховувати той факт, що експонати музею відрізняються від об'єктів показу будь-яких інших екскурсій своєю відірваністю від природного середовища, адже вони поміщені у фонди та експозицію музею.</p> <p>У процесі відбору експозиційного матеріалу необхідно намітити ті теми і комплекси експозиції, які потрібно включити в екскурсію. Велика кількість матеріалів у залах музеїв не дозволяє зупинятися на їх повній характеристиці, тому проводиться їх відбір з урахуванням теми, мети, завдань екскурсії, зовнішнього вигляду матеріалів, їх значення для розкриття теми екскурсії.</p> <p>Основу екскурсійного показу та розповіді, зазвичай складають оригінальні експонати, хоча не варто забувати і про допоміжні, які часто привертають увагу відвідувачів.</p>

	<p>Тому робота з вивчення музейної експозиції передбачає вивчення всіх експозиційних матеріалів – основних та допоміжних. Таке вивчення може відбуватися або самотійно, або за допомогою працівників музею, що готували експозицію, або за допомогою консультацій спеціалістів у даній галузі знань. Щоб краще володіти матеріалом, давати ґрунтовні відповіді на запитання екскурсантів, необхідно вивчати не лише подані в експозиції матеріали, але й ті, що зберігаються у фондах. Про них також можна розповісти під час екскурсії.</p> <p>При розробці маршруту зібрані матеріали для екскурсії систематизуються і розподіляються по підтемах відповідно до об'єктів показу.</p>
<p>Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів</p>	<p>Екскурсійний об'єкт – це зоровий матеріал, на основі якого вибудовується розповідь і, відповідно, розкривається тема екскурсії.</p> <p>Екскурсійний об'єкт – це об'єкт ознайомлення (пам'ятка, пам'ятне місце, подія, явище, особистість, музейний експонат та ін.), що дає уявлення про природне середовище, розвиток суспільних відносин, природи, науки, культури, мистецтва на певному історичному етапі та відповідає темі екскурсії.</p> <p>Екскурсійними об'єктами можуть виступати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) меморіальні комплекси та пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями; 2) пам'ятні місця та садиби, пов'язані з життям видатних державних діячів; 3) пам'ятки архітектури та містобудування; 4) пов'язані з пам'ятками архітектури (або такі, що знаходяться всередині них) твори монументального живопису, скульптури; 5) промислові об'єкти; 6) об'єкти природи; 7) експозиції музеїв, картинних галерей, постійних і тимчасових виставок; 8) пам'ятки археології; 9) пам'ятки мистецтва; 10) народні обряди і звичаї та ін. <p>Основа музейної екскурсії – музейний предмет, пам'ятка, джерело унікальної інформації та емоційного впливу на відвідувача-екскурсанта. Усі експонати під час підготовки до екскурсії потрібно розділити на основні та додаткові, проте потрібно враховувати той факт, що такий поділ досить умовний, адже основний для однієї екскурсії музейний предмет легко перетворюється в додатковий при особливостях екскурсійної аудиторії.</p> <p>У екскурсію можуть входити об'єкти як однієї групи (наприклад, пам'ятки мистецтва), так і декількох груп (наприклад, історичні пам'ятки, природні об'єкти). Набір об'єктів залежить від теми екскурсії, її змісту, складу</p>

екскурсійної групи тощо.

Екскурсійні об'єкти також класифікують за:

- змістом – однопланові (шедеври живопису, рослина, тварина тощо) і багатопланові (архітектурний ансамбль, ліс);
- ступенем збереженості – повністю збережені, такі, що дійшли до наших днів зі значними змінами, частково збережені, втрачені;
- функціональним призначенням – основні, які є основою для розкриття підтем, і додаткові, які показуються під час переїздів (переходів) між основними об'єктами, в ході логічних переходів у розповіді.

За можливості кожна тема екскурсії повинна мати «свої» об'єкти. Адже їх різноманітність позбавляє монотонності у враженнях екскурсантів, дозволяє зберегти елемент новизни на різних тематичних маршрутах. Якщо неможливо виключити той чи інший об'єкт із маршруту і він показується в різних за змістом екскурсіях (оглядовій, історичній, літературній, мистецтвознавчій) і т. д., то такий об'єкт щоразу повинен розкриватися з іншого боку. Під час його показу доцільно виявити ті характерні риси, які не знайшли відображення в екскурсіях на інші теми, а для розповіді використовувати матеріал, що не дублюється. У такому випадку інтерес екскурсантів при повторному огляді пам'ятки, як правило, не знижується.

Під час розробки екскурсії неодмінно постає завдання відібрати з безлічі об'єктів найцікавіші та найінформативніші, тобто ті, що забезпечать зорову основу сприйняття всього матеріалу, допоможуть повністю розкрити тему. Особлива увага звертається на вибір експоната, з якого починається екскурсія. Він повинен відразу прикувати увагу відвідувачів і зацікавити їх.

Оцінка екскурсійних об'єктів – украй необхідний крок для їх відбору. Для цього вироблена певна методика. Її застосування особливо важливе тоді, коли виникає потреба відібрати з багатьох подібних об'єктів лише кілька найцікавіших. Ключові в цій методиці такі критерії оцінювання об'єкта: його пізнавальна цінність; популярність; унікальність; екзотичність (незвичайність); виразність, тобто зовнішня виокремленість; стан збереження; місцезнаходження; можливість огляду; тимчасове обмеження показу.

Екскурсія не має бути переобтяжена великою кількістю відвідуваних об'єктів, оскільки це збільшує її тривалість і викликає стомлюваність екскурсантів, а їх увага і інтерес при цьому слабшають. Кількість експонатів, які

	<p>включаються у конкретну тему музейної екскурсії визначається видом екскурсії, часом, на який вона розрахована і залежить від вікового складу аудиторії. Наприклад, під час оглядової екскурсії по музею екскурсантам показують усі зали, але в кожному з них вони, зазвичай, оглядають від 5 до 10 експонатів, які найбільш яскраво відображають події або явища. Під час тематичних екскурсій демонструють 1–3 музейні зали, але найчастіше зупиняються на характеристиці 40–50 музейних предметів у них.</p> <p>У ході підготовки нової екскурсії більше уваги слід приділити вивченню екскурсійного об'єкта на місці його розташування. У такому випадку вивчення різних сторін об'єкта дозволить екскурсоводові в майбутньому, при роботі з групою, вільно орієнтуватися у ньому й кваліфіковано вести його показ.</p> <p>Після відбору екскурсійних об'єктів на кожен з них складається картка (паспорт).</p>
<p>Складання маршруту екскурсії</p>	<p>Маршрут екскурсії являє собою найбільш зручний шлях проходження екскурсійної групи, що сприяє розкриттю теми екскурсії. Головне завдання маршруту – охопити всі відібрані для екскурсії об'єкти та забезпечити їх огляд у тій послідовності, яку передбачає логіка розкриття теми.</p> <p>Маршрут екскурсії може охоплювати як пам'ятки однієї групи, наприклад, мистецтва чи історії, так і різнопланові об'єкти, що характерно для оглядових екскурсій. При цьому варто уникати монотонності зорового ряду, тобто бажано, щоб об'єкти відрізнялися один від одного, насамперед, за зовнішнім виглядом. Також необхідно зважати на те, що враження екскурсантів «затухатимуть», а інтерес слабшатиме, якщо кожна наступна пам'ятка не перевершуватиме попередню. Тому найцікавіші об'єкти варто залишити на кінець екскурсійного маршруту.</p> <p>Екскурсійні об'єкти на маршруті, залежно від своєї ролі в розкритті теми, можуть бути як основними, так і додатковими. Основні – піддаються глибшому аналізу та потребують обов'язкових зупинок біля них. Показ же додаткових об'єктів може відбуватися й на переходах або під час руху групи.</p> <p>Розробка маршруту є одним з основних елементів технології створення нової екскурсії. Вона передбачає визначення місцезнаходження об'єктів і порядку їх відвідування, виявлення наявних шляхів, що ведуть до них і т.д. При цьому остаточно з'ясовується чи відвідуватиметься пам'ятка, чи ні, адже об'єкти не повинні бути відсторонені</p>

та мають «вдало» лягати на маршрут. Складаючи маршрут, потрібно також слідкувати за тим, щоб одні й ті ж пам'ятки не кочували з екскурсії в екскурсію.

У екскурсійній практиці існують три варіанти побудови маршрутів:

1. при хронологічному принципі побудови маршруту об'єкти вишиковуються в порядку їх історичної появи;

2. тематичний принцип передбачає, що маршрут охоплює об'єкти, об'єднані однією тематикою;

3. комплексний тематико-хронологічний принцип набув найбільшого поширення у екскурсійній діяльності. Він поєднує два вищенаведених принципи – хронологічна послідовність у викладенні матеріалу витримується тільки всередині підтеми.

Вимоги до екскурсійного маршруту:

– показ об'єктів варто проводити, не допускаючи непотрібного повторного руху по одній і тій самій ділянці маршруту;

– наявність доступності екскурсійного об'єкту;

– переїзд або перехід між об'єктами не повинен займати значний проміжок часу, щоб не було занадто тривалих пауз у показі й розповіді;

– рекомендується до моменту проведення екскурсії розробити кілька варіантів руху групи, щоб у непередбачених випадках, пов'язаних із пересуванням, екскурсовод міг використати запасний варіант маршруту.

Під час розробки маршруту розробники-екскурсоводи повинні виконати наступні завдання:

1. визначити, де починається маршрут і де він закінчується, а також з'ясувати місцезнаходження відібраних об'єктів та послідовність їх відвідування;

2. прийняти рішення щодо місць зупинок для огляду пам'яток, а також уточнити, які екскурсійні об'єкти знаходяться на цих зупинках;

3. виявити наявні шляхи руху групи;

4. розробити схему пересування екскурсантів між зупинками;

5. продумати можливі розташування групи, щоб з найбільш зручного місця екскурсанти могли роздивитись експонати, прочитати заголовки, тексти тощо;

6. підрахувати загальну відстань маршруту та окремих його ділянок;

7. дуже чітко визначити час, який потрібен екскурсоводу на розповідь і показ кожного об'єкту (зали,

	<p>стенду, пам'ятки, експонату тощо), на переходи, розміщення групи і т. д. Також потрібно порахувати загальний хронометраж усього маршруту. Зазвичай тривалість музейної екскурсії для відвідувачів молодшого віку не повинна перевищувати 20–30 хв., середнього шкільного віку – 30–45 хв., для екскурсантів старшого шкільного віку – 45–60 хв., а для дорослих осіб – 90 хв.</p> <p>Формування екскурсійного маршруту у музеї має свої особливості. Так він залежить від структури експозиції і повинен забезпечувати цілісність та логічну послідовність викладення матеріалу. Маршрут екскурсії у музеї не передбачає тривалих пауз, які можуть бути, наприклад, в оглядових екскурсіях по місту.</p>
<p>Обхід (об'їзд) маршруту екскурсії</p>	<p>Для остаточного визначення схеми маршруту екскурсії необхідний його обхід (об'їзд). Він передбачає безпосередній огляд та аналіз маршруту з метою вирішення наступних завдань: ознайомлення з плануванням маршруту; уточнення місця, де розташований екскурсійний об'єкт; проведення хронометражу часу; перевірку доцільності використання намічених об'єктів, вибір кращих точок їх показу; визначення методики ознайомлення з ними; виявлення потенційно небезпечних місць огляду.</p>
<p>Підготовка контрольного тексту екскурсії</p>	<p>Контрольний текст екскурсії складається творчою групою при розробці нової теми, виконує функції еталону та є основою для складання індивідуальних текстів екскурсоводів.</p> <p>Контрольний текст включає найголовніший матеріал, необхідний для розкриття теми екскурсії. У ньому накреслюється логічний хід подачі інформації, міститься інформація для вступного слова, робляться узагальнення, формулюються висновки. Усі відомості в контрольному тексті екскурсії ретельно добираються та вивіряються з літературними, архівними та іншими джерелами, на які обов'язково робляться посилання.</p> <p>Матеріал у контрольному тексті, в більшості випадків, подається за підтемами у хронологічній послідовності. Іноді він вибудовується відповідно до розташування екскурсійних об'єктів на маршруті, хоча це притаманне, насамперед, індивідуальному текстові екскурсовода.</p> <p>Контрольний текст є основою для розробки різних варіантів екскурсії на одну й ту саму тему, для різних груп екскурсантів. З метою полегшення роботи зі створення таких варіантів у контрольний текст може долучатися матеріал, пов'язаний з об'єктами, що не входять до базового варіанту екскурсії.</p>

	<p>Вимоги до екскурсійного тексту: наявність інформації по темі, стислість і чіткість формулювань, необхідна кількість фактичного матеріалу, повне розкриття теми, літературна мова.</p>
<p>Комплектування «портфеля екскурсовода»</p>	<p>«Портфель екскурсовода» – умовне найменування комплекту наочних матеріалів, використовуваних у ході проведення екскурсії. Його завдання – 1) відновити відсутні ланки при показі (об’єкт не зберігся до наших днів, потрібно сформулювати уявлення про первісний вигляд об’єкта, проілюструвати розповідь про якусь подію, що не можна зробити на натурному об’єкті); 2) дати зорове уявлення про об’єкт (рослини, мінерали, механізми шляхом показу справжніх зразків, їхніх фотографій, макетів тощо).</p> <p>У «портфель екскурсовода» включаються фотографії, карти, схеми, креслення, малюнки, зразки продукції, копії документів і т.д. Такі «портфелі» створюються, як правило, по кожній темі екскурсії. Матеріали зазвичай містяться в папці або невеликому портфелі – звідси й назва «портфель екскурсовода». Кількість їх не повинна бути великою (не більше 3–6 одиниць на 1 годину екскурсії), адже в іншому випадку вони будуть відволікати екскурсантів від огляду справжніх об’єктів і розсіювати їхню увагу. Тому, відбираючи матеріали до «портфелю екскурсовода», варто враховувати їх необхідність, доцільність, пізнавальну цінність, особливість, неповторність, важливість для розкриття теми, збереження, відповідність екскурсійним об’єктам тощо. До кожного матеріалу, включеного у «портфель», прикладається картка з поясненням або довідковим матеріалом. Іноді пояснення приклеюються із зворотного боку, слугуючи своєрідною анотацією для екскурсовода при показі наочності екскурсантам.</p>
<p>Визначення методичних прийомів проведення екскурсії</p>	<p>Успіх проведення екскурсії перебуває в прямій залежності від використаних у ній методичних прийомів показу й розповіді. Вибір того або іншого методичного прийому диктується завданнями, поставленими перед екскурсією, інформаційною насиченістю конкретного об’єкта.</p> <p>Розробляючи екскурсію потрібно чітко визначити методичні прийоми показу та розповіді. Робота творчої групи на цьому етапі складається з декількох частин:</p> <p>а) відбору найбільш ефективних методичних прийомів для висвітлення підтем, а також методичних прийомів, які рекомендуються залежно від екскурсійної аудиторії (дорослі, діти), часу проведення екскурсії, особливостей показу;</p>

	<p>б) визначення прийомів збереження уваги екскурсантів і активізації процесу сприйняття екскурсійного матеріалу;</p> <p>в) вироблення рекомендацій з використання виразних засобів у мові екскурсовода.</p> <p>Основними прийомами показу є: прийом попереднього огляду, прийом панорамного показу, прийом зорової реконструкції, прийом зорового монтажу, прийом локалізації подій, прийом абстрагування, прийом порівняння, прийом інтеграції, прийом зорової аналогії або асоціації, прийом переключення уваги, методичний прийом руху, показ меморіальної дошки.</p> <p>Під час проведення музейних екскурсій найчастіше використовують такі методичні прийоми показу як: попередній огляд, порівняння та зорова реконструкція.</p> <p>Розповідь екскурсовода повинна бути короткою, але при цьому виразною та яскравою. Основними прийомами розповіді є: прийом екскурсійної довідки, прийом опису, прийом характеристики, прийом пояснення, прийом коментування, прийом цитування, прийом запитань-відповідей, прийом посилення на очевидців, прийом завдань, прийом новизни матеріалу, прийом словесного (літературного) монтажу, прийом співучасті, прийом персоніфікації, прийом проблемної ситуації, прийом відступу, прийом індукції, прийом дедукції.</p> <p>Найчастіше у музейній екскурсії використовуються такі методичні прийоми розповіді: опис і характеристика об'єкта, коментування, питання-відповідь, завдання, цитування справжніх документів або їх копій.</p> <p>У музейних екскурсіях можливе використання й особливих методичних прийомів проведення екскурсії. Так, групі екскурсантів можна запропонувати прослухати аудіо записи, переглянути відеозаписи, слайди та інші ілюстративні матеріали, пов'язані з темою екскурсії. Демонстрація відеоролику та прослуховування звукозапису повинні вкладатись в 2–3 хвилини, на перегляд науково-популярного фільму відводиться до 5 хвилин.</p>
<p>Визначення техніки ведення екскурсії</p>	<p>На ефективність проведення екскурсії впливають не лише методи прийому показу та розповіді, а й технічні прийоми, що застосовуються екскурсоводом на маршруті. Вони охоплюють такі складові його діяльності, які необхідно визначити і ретельно продумати наперед: знайомство екскурсовода з групою; розміщення групи і визначення екскурсоводом свого місця біля екскурсійних об'єктів (зазвичай, щоб відвідувачі добре чули екскурсовода і бачили експонати групу розташовують півколом біля</p>

	<p>вітрин або стендів, враховуючи зріст екскурсантів); шляхи пересування екскурсантів між об'єктами та швидкість їхнього руху; якщо екскурсія тривала за часом, то визначення місць можливого відпочинку (наприклад, зал, в якому є лави або крісла для відвідувачів); використання у екскурсійній розповіді пауз; дотримання часу, відведеного на висвітлення підтем; організація відповідей на запитання екскурсантів; демонстрація матеріалів з «портфеля екскурсовода» тощо.</p> <p>Кожна екскурсія повинна проводитись з урахуванням складу екскурсійної групи, мати конкретну форму проведення та стиль викладу.</p>
<p>Складання методичної розробки екскурсії</p>	<p>Методична розробка екскурсії складається на кожен екскурсію, в тому числі на різновиди однієї. У варіантах методичної розробки знаходять висвітлення вікові, професійні й інші інтереси екскурсантів, особливості форми та методики проведення екскурсії.</p>
<p>Складання індивідуальних текстів екскурсоводів</p>	<p>Основою розповіді екскурсовода є індивідуальний текст. Він відображає структуру екскурсії і має бути побудований у повній відповідності з методичною розробкою екскурсії. Такий текст кожний екскурсовод складає самостійно, спираючись на контрольний текст.</p> <p>За своїм змістом обидва тексти (контрольний та індивідуальний) збігаються. Але це не означає, що в усіх екскурсоводів, які розробили тексти на основі одного контрольного тексту, розповіді будуть однакові. Вони будуть схожі за змістом, збігатимуться в оцінках історичних подій і фактів, у висновках, проте стоячи біля одного й того ж об'єкта, екскурсоводи показуватимуть і розповідають те саме, але різними словами. Вони можуть використовувати різні звороти мови, викладати матеріал про об'єкт в іншій послідовності, одне і те саме положення розкривати на різних прикладах.</p> <p>Матеріал у індивідуальному тексті екскурсовода розміщується в тій послідовності, в якій показуються об'єкти, і має чіткий розподіл на частини. Кожна з них присвячується окремій підтемі. Складений відповідно до цих вимог індивідуальний текст екскурсії являє собою готову для «використання» розповідь екскурсовода, в якій знаходять своє відображення персональні особливості гіда, насамперед мовні. Тому текст варто писати від першої особи та виражати в ньому свою індивідуальність.</p> <p>Індивідуальний текст екскурсії складається зі вступу, основної частини та висновків. У ньому не допускається згадування фактів без їхнього датування, посилань на</p>

	джерела. Зміст індивідуального тексту можна перенести на картки, де записуються короткі відомості про об'єкт, основні думки розповіді, цитати, дати і т. д.
Приєм (здача) екскурсії	При позитивному висновку про методичну розробку екскурсії та за наявності усіх її складових призначається дата прийому (здачі) нової екскурсії. Приєм (здача) може проходити у вигляді безпосереднього проведення творчою групою музейної екскурсії із подальшим її обговоренням або проводиться у формі творчої дискусії, обміну думками. У здачі (прийомі) екскурсії беруть участь керівники екскурсійної установи, методичні працівники, де готувалася екскурсія, екскурсоводи-члени творчої групи, які розробляли цей маршрут чи працюватимуть на ньому тощо. Учасники прийому екскурсії повинні бути попередньо ознайомлені з усіма необхідними документами.
Затвердження екскурсії	У випадку позитивної оцінки екскурсії за результатами її прийому (здачі), а також на підставі розрахунку вартості і визначення норми прибутку від нової екскурсії, керівником екскурсійної установи видається наказ про затвердження нової екскурсійної теми та списку екскурсоводів, допущених до її проведення.

5. ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ З ПРАКТИКИ

Звітна документація студента про проходження музейно-екскурсійної навчальної практики складається зі звіту про проходження практики, документації за темою екскурсії та результатів виконання індивідуального завдання.

Звіт оформлюється у довільній формі на аркушах формату А 4 із зазначенням: термінів і місця проходження практики, дат відвідання музеїв, аналізу їх екскурсійної діяльності, основних етапів підготовки, організації та проведення власної екскурсії.

Підготовка нової екскурсійної теми є складним процесом. Ця робота вважається завершеною, коли підготовленими будуть всі необхідні документи.

Методична розробка складається на кожен тему екскурсії, в тому числі й при диференційованому підході до підготовки й проведення однієї екскурсії. У варіантах методичної розробки знаходять висвітлення вікові, професійні й інші інтереси екскурсантів, особливості методики проведення для них екскурсії.

Основними технологічними документами, необхідними для розробки і проведення екскурсії, є: схема (карта) маршруту, технологічна карта екскурсії, картки (паспорти) об'єктів, включених до маршруту, індивідуальні тексти екскурсоводів, контрольний текст екскурсії, «портфель екскурсовода», список екскурсоводів і установ, які розробили екскурсію і допущені до проведення екскурсії за темою, список літератури і джерел по темі екскурсії.

Технологічна документація екскурсії оформляється наступним чином:

I. На титульному аркуші вказуються наступні дані: **найменування установи, яка розробила екскурсію; тема екскурсії, назва екскурсії; вид екскурсії; форма екскурсії; довжина маршруту; тривалість екскурсії; прізвище і посада укладачів; рік укладання екскурсії** (див. Додаток А).

II. На другому аркуші розміщують **схему (карту) маршруту** з вказівкою початку і кінця маршруту, об'єктів показу, місця їх спостереження (див. Додаток Б).

III. На наступному аркуші вміщують **Технологічну карту екскурсії** (див. Додаток В).

На титульному аркуші технологічної карти вказуються: найменування розробника екскурсії – екскурсійного бюро, туристичного підприємства, навчального закладу та ін.; назва екскурсії; автори (укладачі); рік укладання екскурсії.

На другому аркуші зазначається: назва екскурсії; мета, завдання і вид екскурсії; склад екскурсантів; тривалість заходу; протяжність маршруту; маршрут екскурсії.

Третій і наступні листи технологічної карти – це основна частина методичної розробки екскурсії, яка має вигляд загальноприйнятої схеми із семи

граф. У 1 графі «*Етапи руху по маршруту*» – зазначаються місце початку екскурсії та закінчення і підтеми. Першим вказується пункт (вулиця, площа та ін.), де доцільно озвучити вступ, наступним – відрізок маршруту, на якому висвітлюється перша підтема екскурсії, а далі перераховуються по порядку ділянки між іншими об'єктами показу. У 2 графі «*Місця зупинок*» – вказуються об'єкти маршруту, на яких передбачено зупинку під час екскурсії. У графі 3 «*Об'єкти показу на зупинках*» – перелічують ті пам'ятні місця, основні й додаткові об'єкти, які показують групі на зупинці, під час переїзду чи пересування групи до наступної зупинки. Графа 4 «*Тривалість показу*» – час, що фіксується в цій графі, становить суму часу, що витрачається на показ даного об'єкту, розповідь екскурсовода і пересування екскурсантів за маршрутом до наступної зупинки. Тут також необхідно урахувати час, затрачений на рух біля об'єктів і між ними. Графа 5 «*Основний зміст інформації в точках показу і по маршруту*» – називають підтему, що розкривається на певному відрізку маршруту, в певний проміжок часу, на перелічених у графі 3 об'єктах. Тут формулюють основні питання, що викладаються під час розкриття підтеми. Графа 6 «*Організаційні вказівки*» – до цієї графи включають усі питання, що складають поняття «Техніка ведення екскурсії». Графа 7 «*Методичні вказівки*» – формулює основні вимоги до екскурсовода за методикою ведення екскурсії, зокрема, тут зазначають вказівки із використання методичних прийомів щодо показу екскурсійних об'єктів, розповіді про них, руху екскурсантів.

Технологічна карта займає основну частину у методичній розробці і має, зазвичай, розмір 6–12 сторінок машинописного тексту.

IV. Контрольний текст екскурсії – підібраний й уточнений (перевірений) екскурсійний матеріал, що розкриває тему, підтеми й основні питання та слугує основою для складання індивідуальних текстів.

Контрольний текст включає найголовніший матеріал, необхідний для розкриття теми екскурсії. Він має містити титульний аркуш, де мають бути вказані: назва установи, де розроблена екскурсія, тема екскурсії, назва екскурсії, автори тексту, дата (рік) написання. Серед обов'язкових вимог варто також пам'ятати про необхідність бібліографічного списку і посилань на літературні джерела.

Як показує практика, обсяг контрольного тексту для 3-годинної транспортної екскурсії складає 40–50 сторінок машинописного тексту (шриффт 14 через 1,5 інтервал), для пішохідної – 25–30, для музейної – 20–25.

V. Наступна структурна частина розробки – це **індивідуальні тексти екскурсоводів** – матеріал, викладений конкретним екскурсоводом на основі контрольного тексту відповідно до методичної розробки, структури екскурсії, її маршруту. Тут представлена характеристика об'єктів і подій. Містить вступ, основну частину, висновок, логічні переходи.

При написанні індивідуального тексту екскурсії слід враховувати наступні методичні рекомендації:

а) Кожен індивідуальний текст екскурсовода має містити титульний аркуш, де мають бути вказані: назва установи, де зроблена екскурсія, тема екскурсії, автор тексту, дата (рік) написання.

б) Індивідуальний текст за підтемою має бути розподілений на три частини: вступну, основну та заключну, кожна з яких повинна розпочинатися з окремого аркушу і мати відповідний заголовок.

в) Текст вступної частини, як правило, складається з двох частин: організаційної (знайомство з екскурсійною групою, коли екскурсовод називає своє ім'я та прізвище, назву музею та проводить інструктаж для екскурсантів із правил техніки безпеки й поведіння в залах музею) та інформаційної (коротке повідомлення про назву екскурсії, її підтеми, довжину й тривалість маршруту, санітарні зупинки і місце закінчення екскурсії). Вступ має бути яскравим, емоційним, але лаконічним і по тривалості не більше 2–3 хв.

г) Основна частина – власне екскурсія, що складається з окремих підтем (від 4 до 12), які буде розкрито на об'єктах показу. Текст основної частини будується на конкретних екскурсійних об'єктах, сполученні показу й розповіді. Матеріал розміщується в тій послідовності, в якій показуються об'єкти.

д) Текст заключної частини має містити висновки по підтемі екскурсії та обов'язково текст логічного переходу до наступної підтеми. Висновок, як і вступ, не пов'язаний з екскурсійними об'єктами. Він повинен займати за часом не більше 2–5 хв. Загальний висновок екскурсії робиться після розкриття останньої підтеми і передбачає: висновки по темі; відповіді на питання; рекомендації про відвідування інших екскурсій. Висновок закріплює в свідомості екскурсантів інформацію, отриману під час екскурсії, у ньому підводяться підсумки й узагальнення.

е) В індивідуальному тексті не допускається згадування фактів без їхнього датування, посилань на джерела.

є) Індивідуальний текст пишеться від першої особи і відбиває особливості мови та емоційність «виконавця»-екскурсовода, тому він вирізняється ступенем емоційності, використанням різних прийомів показу й розповіді.

ж) При підготовці індивідуального тексту слід користуватися формулою: максимум пізнавального мінімум розважального.

Обсяг індивідуального тексту залежить від обраної підтеми й об'єктів показу. Текст основної частини слід писати, враховуючи, що 1 аркуш (14 шрифт, 1,5 інтервал) екскурсовод може викласти в середньому за 2,5 хв. Перебування екскурсантів на об'єкті, розповідь і показ цього об'єкту залежать від багатьох факторів. Здебільшого на розкриття одного об'єкта не витрачається більше 5–7 хв., особливо якщо екскурсанти перебувають на одному місці і їх інтерес до цього об'єкту швидко знижується. Відповідно при написанні індивідуального тексту з усього обсягу наявного матеріалу необхідно, по-перше, обрати лише ті факти, які стосуються обраної теми екскурсії, а по-друге, запланувати час розповіді і показу на об'єкті та відповідний обсяг індивідуального тексту до нього.

VI. Картки (паспорта) об'єктів, включених у маршрут екскурсії.

Паспорт-картка екскурсійного об'єкта містить ряд характеристик, які необхідно подати за наступною схемою:

1). Найменування об'єкту (*первинне і сучасне*), а також назва, під якою об'єкт відомий серед місцевого населення.

2). Опис об'єкта (*коротка зовнішня характеристика, його розміри, автор, дата створення, з яких матеріалів виготовлений, текст меморіального напису на пам'ятці чи меморіальній дошці та ін.*)

3). Місцезнаходження об'єкта, його адреса, під'їзд і підхід до нього (*район розташування, орієнтація за іншими об'єктами*).

4). Історичні події та персоналії, пов'язані з об'єктом (*дати, короткий опис, біографічні відомості*). Описати лаконічно.

5). Джерела відомостей про об'єкт (*вказати використану літературу, архівні матеріали, усні перекази, основні опубліковані роботи і місця зберігання неопублікованих джерел*).

6). Збереження та охорона об'єкта (*стан об'єкта та прилеглої території, дата останнього ремонту і реставрації, на кого покладена охорона об'єкту*).

7). У яких екскурсіях пам'ятка використовується як об'єкт показу (*здійснити моніторинг екскурсій міста, що пропонуються різними туристичними фірмами, та зазначити, в яких екскурсіях використовується пам'ятка як основний чи допоміжний об'єкт показу; якщо ж не використовується – запропонувати власну версію залучення його до екскурсійних маршрутів*).

8). Дата складання картки, прізвище й посада укладача.

9). Додаткові дані (*за необхідності*).

10). Графічні та фотографічні зображення об'єкта в його нинішньому й колишньому видах (*якісне фото сучасного вигляду пам'ятки й за наявності ретро-фото*) (*див. Додаток Д*).

Картка, як правило, вміщується на одній сторінці формату А5 або А4 та роздруковується на твердому картоні або цупкому папері.

Картки (паспорти) екскурсійних об'єктів використовуються як для теми, що конкретно розробляється, так і для проектування майбутніх екскурсій.

VII. Матеріали «портфеля екскурсовода», які супроводжуються списком із порядковими номерами і назвами.

Наочні матеріали «портфеля екскурсовода» повинні бути зручні для використання. Вимоги до зовнішнього вигляду: формат: 18 x 24 см або 24 x 30 см, ясність і чіткість зображення, виразність, практичність і простота оформлення. До кожного наочного матеріалу, включеного в портфель екскурсовода, додається листок «Пояснення до експонату (екскурсійного об'єкту) №_». Його номер повинен співпадати з номером експонату (екскурсійного об'єкту). Іноді пояснення приклеюються зі зворотної сторони експоната. Це довідка, що допомагає екскурсоводам при демонстрації наочного

посібника екскурсантам. Така анотація служить вихідним матеріалом для екскурсовода при показі експонату екскурсантам.

Набір наочних матеріалів з теми екскурсії не залишається незмінним. В процесі роботи він доповнюється і удосконалюється.

VIII. Список екскурсоводів, які допущені до проведення екскурсії за темою.

IX. Список використаних літературних та додаткових джерел інформації.

Перераховуються усі книги, брошури, статті, документи архівів, що були використані при підготовці екскурсії. Відомості про літературу та джерела, включені до бібліографічного списку з теми екскурсії, необхідно оформлювати відповідно до вимог діючого Державного стандарту. У списку зазначають автора(ів), назву, рік видання, а також глави, розділи, сторінки джерела тощо. При великій кількості літературних джерел список може бути розділений на дві частини: «Основна література» і «Додаткова література».

X. Матеріали з рецензування екскурсії, які укладає керівник музейно-екскурсійної навчальної практики (див. Додаток Е, Ж).

Під час оформлення звіту з музейно-екскурсійної практики та методичної розробки екскурсії необхідно дотримуватись наступних вимог:

- Мова написання – українська.
- Оформлення тексту на аркушах паперу формату А4 з обов'язковим дотриманням таких полів: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм.
- Нумерація сторінок – по центру.
- При наборі тексту слід використовувати шрифт Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал 1,5, вирівнювання – по ширині сторінки, абзацний відступ – 12,5 мм. У громіздких таблицях і малюнках допускається використання кеглю 10 pt. У цьому випадку заголовки таблиці або назва малюнка повинні бути виконані 14 pt. кеглем.
- Кожну структурну частину методичної розробки екскурсії необхідно починати з нової сторінки і кожна з них має мати титульний аркуш.
- Кожна таблиця, фотографія, малюнок, схема тощо повинні мати назву, посилання на джерела їх складання і бути пронумерованими.
- При складанні списку літератури необхідно дотримуватись нормативних бібліографічних вимог.
- Екскурсійну документацію необхідно розмістити у папці-реєстраторі.

Документацію по практиці необхідно здати на кафедру документознавства і музейної справи в останній день практики.

6. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ. ОЦІНЮВАННЯ

Упродовж всього періоду практики керівники забезпечують безперервний контроль її ефективності. По закінченні практики студенти оформляють і своєчасно подають на кафедру документознавства і музейної справи звітну документацію (звіт про проходження практики, індивідуальне завдання та документація за темою екскурсії). На підставі поданих документів проводиться захист практики. Без оформленої згідно вимог та зданої в друкованому та електронному вигляді методичної розробки екскурсії студент до захисту практики не допускається.

Музейно-екскурсійна навчальна практика відбувається без відриву від навчання і не передбачає диференційованої оцінки. Підсумкова форма контролю – залік. У заліково-екзаменаційну відомість, індивідуальний навчальний план (залікову книжку) студента вноситься оцінка за шкалою ECTS та відмітка «зараховано – не зараховано» відповідно до рівня виконання вимог програми практики. У разі отримання незадовільної оцінки під час складання заліку студенту надається можливість його повторного складання за умови доопрацювання звіту, методичної розробки екскурсії й індивідуального завдання.

Оцінка виставляється за підсумком виконання усієї програми практики – за результатами роботи студентів з планування, розробки, організації й проведення у складі творчої групи музейної екскурсії та за наявності правильно оформленої звітної документації з практики. Оцінювання музейно-екскурсійної навчальної практики здійснюється за 100-бальною шкалою.

Розподіл балів, які отримують студенти за виконання програми музейно-екскурсійної навчальної практики

Зміст роботи, що оцінюється	Кількість балів
1. Теоретична підготовка: володіння теоретичними знаннями про технологію створення, організацію й проведення нової екскурсії, методичні прийоми показу, розповіді та спеціалізовані методичні прийоми підготовки та проведення екскурсії, правові засади надання екскурсійних послуг в Україні і т.д.	10
2. Володіння студентами комплексом спеціалізованих вмінь і навичок в екскурсійній діяльності, а також психолого-професійних та особистих якостей, притаманних професії екскурсовода: комунікабельність; ораторська майстерність; культура мовлення; ґрунтовні знання в різних галузях знань; організаторські здібності; доброзичливість та повага до екскурсантів; психологічна та педагогічна майстерність; пунктуальність; ерудованість; не конфліктність; вміння володіти одночасно собою, аудиторією і матеріалом; організованість; уміння керувати екскурсійною групою; самостійність; відповідальність; ініціативність; упевненість;	15

почуття гумору тощо.	
3. Оцінювання процесу проходження практики: – відвідування всіх ознайомчих екскурсій; – присутність на всіх екскурсіях, організованих та проведених іншими студентами групи; – робота у складі творчої групи над плануванням та розробкою нової екскурсії; – організація та проведення у складі творчої групи розробленої екскурсії; – використання методичних прийомів показу, розповіді та спеціалізованих методичних прийомів під час проведення екскурсії; – реалізація на практиці знань про різні форми та методи роботи з екскурсантами під час проведення звітної екскурсії; – оформлення звітної екскурсійної документації та складання звіту з практики.	40
4. Оцінювання звітної документації: наявність правильно оформленої звітної документації про проходження музейно-екскурсійної практики, яка складається зі щоденника практики, методичної розробки екскурсії (із усіма структурними складовими) та результатів виконання індивідуального завдання.	20
6. Своєчасність виконання програми практики та здачі на кафедру звітної документації	5
7. Захист практики	10
Сума	100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
67–74	D	задовільно	
60–66	E		
1–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання

7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

І. Методичне забезпечення

1. Бекетова В. М. Методика підготовки й проведення екскурсій: посібник / В. М. Бекетова, Н. І. Капустіна, Є. А. Чернов. – Д.: РВВ ДНУ, 2004. – 16 с.
2. В помощь экскурсоводу. Сборник методических и справочных материалов / Сост. Л. С. Плахова. – М.: РМАТ, 1998. – 91 с.
3. Ващишин М. Правове регулювання туристичної діяльності: навч.-метод. посібник / М. Ващишин. – Л.: ПП Сорока Т.Б., 2014. – 168 с.
4. Гитис С. А. Методическое пособие по основам экскурсионного дела в музее / С. А. Гитис. – Донецк, 2000. – 15 с.
5. Жарков А. Д. Экскурсия как педагогический процесс: метод. рекомендации / А. Д. Жарков. – М.: ЦРИБ Турист, 1995. – 40 с.
6. Заломихин В. И. Экскурсионное обслуживание на транспортных маршрутах: методические рекомендации / В. И. Заломихин. – М.: ЦРИБ «Турист», 1982. – 46 с.
7. Иванов А. Е. Элементы педагогики в экскурсионной работе: методические рекомендации / А. Е. Иванов, Б. И. Хозиев, А. А. Малышев. – Москва: ЦРИБ Турист, 2001. – 62 с.
8. Илюхин М. М. Особенности и средства показа в экскурсии: методические рекомендации / М. М. Илюхин. – М.: ЦРИБ «Турист», 1980. – 80 с.
9. Илюхин М. М. Рассказ на экскурсии: методические рекомендации / М. М. Илюхин. – М.: ЦРИБ «Турист», 1981. – 48 с.
10. Илюхин М. М. Музейные экскурсии: метод. рекомендации / М. М. Илюхин. – М.: ЦРИБ «Турист», 1991. – 80 с.
11. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі: навчально-методичний посібник. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. – 144 с.
12. Лобовская Р. А. Использование краеведческих материалов в экскурсиях: методические рекомендации / Р. А. Лобовская. – М.: ЦРИБ «Турист», 1985. – 32 с.
13. Любіцева О. О. Методика розробки турів: навчальний посібник / О. О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2008. – 300 с.
14. Малышев А. А. Элементы логики в экскурсиях: методические рекомендации / А. А. Малышев. – М.: ЦРИБ «Турист», 1982. – 31 с.
15. Маслюкова Т. А. Экскурсоведение: Методика подготовки и проведения экскурсий: учеб. пособие. / Т. А. Маслюкова. – Шахты: ЮРГУЭС, 2003. – 68 с.
16. Методика экскурсионной работы / Автор-составитель Н. И. Бурмина. – М.: МарТ, 2001. – 125 с.
17. Методичні рекомендації «Технологія розробки екскурсій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.omctur.kh.ua/sites/default/files/metodicheskie_rekomendacii_tehnologiya_razrabotki_ekskursii.pdf
18. Нездоймінов С. Г. Організація екскурсійних послуг: навч.-метод. посібник / С. Г. Нездоймінов. – Одеса: Астропринт, 2011. – 216 с.

19. Сегіда К. Ю. Екскурсознавство: методичні рекомендації для самостійної роботи студентів-магістрантів, які навчаються за спеціальностями «Економічна та соціальна географія» і «Географія рекреації і туризму» / К. Ю. Сегіда. – Харків, 2015. – 44 с.

20. Сегіда К. Ю. Методичні рекомендації та завдання до практичних занять з курсу «Екскурсознавство» для магістрантів, які навчаються за спеціалізацією «Географія рекреації та туризму» спеціальності «Науки про Землю» / К. Ю. Сегіда, А. В. Мазурова. – Харків, 2016. – 36 с.

21. Сичинава В. А. Использование литературных источников в экскурсионной работе: методические рекомендации / В. А. Сичинава. – М.: ЦРИБ «Турист», 1976. – 54 с.

II. Базова література

1. Бабарицька В. К. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник / В. К. Бабарицька. – К.: Альтерпрес, 2007. – 464 с.

2. Воронина А. Б. Организация экскурсионных услуг / А. Б. Воронина. – Симферополь: Сонат, 2008. – 200 с.

3. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навч. посіб.: для студ. ВНЗ / С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов. – К.: Центр учб. л-ри, 2013. – 178 с.

4. Голубничая С. Н. Основы экскурсионного дела: учебник / С. Н. Голубничая. – Донецк: Институт турбизнеса, 2003. – 214 с.

5. Добрина Н. А. Экскурсоведение: учеб. пособие / Н. А. Добрина. – М.: НОУ ВПО МПСИ, Флинта, 2012. – 288 с.

6. Долженко Г. П. Экскурсионное дело: учеб. пособие / Г. П. Долженко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2012. – 308 с.

7. Дьякова Р. А. Основы экскурсоведения / Р. А. Дьякова. – М.: Просвещение, 1985. – 254 с.

8. Емельянов Б. В. Экскурсоведение: учеб. пособие. / Б. В. Емельянов. – М.: Совет. спорт, 2003. – 216 с.

9. Емельянов Б. В. Профессиональное мастерство экскурсовода: учебное пособие / Б. В. Емельянов. – М.: ЦРИБ Турист, 1986. – 132 с.

10. Кайманова Т. А. Экскурсоведение / Т. А. Кайманова. – Пенза: ПГУ, 2004. – 185 с.

11. Матюхина Ю. А. Экскурсионная деятельность: учеб. пособие / Ю. А. Матюхина, Е. Ю. Мигунова. – М.: Альфа-М, 2012. – 224 с.

12. Никитина Н. Н. Эстетическое воспитание на экскурсии / Н. И. Никитина. – М.: МарТ, 2001. – 125 с.

13. Омельченко Б. Ф. Дифференцированный подход к обслуживанию различных групп туристов и экскурсантов: конспект лекцій / Б. Ф. Омельченко. – М.: ИПК, 1997. – 120 с.

14. Омельченко Б. Ф. Экскурсионное общение: познание, воспитание, отдых / Б. Ф. Омельченко. – М.: Наука, 1991. – 120 с.

15. Организация и методика экскурсионной работы: учеб. пособие / под. ред. А. В. Даринского. – Л.: Высшая профсоюзная школа культуры, 1983. – 125 с.

16. Організація екскурсійної діяльності. Опорний конспект лекцій / Укладач О. О. Каролоп. – К.: Видавничий центр КНТЕУ, 2002. – 45 с.
17. Основы экскурсионного дела в музеях / науч. ред. Ю. П. Пищулин. – М.: НИИ культуры, 1976. – 166 с.
18. Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу: Наказ № 83 Державної туристичної адміністрації України від 24 вересня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1344-04>
19. Потаева Г. Р. Основы экскурсоведения: пособие для студентов / Г. Р. Потаева, Т. А. Федорцова. – Минск: БГУ, 2011. – 159 с.
20. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm.
21. Савина Н. В. Экскурсоведение: учеб. пособие / Н. В. Савина. – Минск: БГЭУ, 2009. – 256 с.
22. Скобельцына А. С. Технологии и организация экскурсионных услуг: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. С. Скобельцына, А. П. Шарухин. – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 192 с.
23. Скобельцына С. А. Экскурсоведение: учеб. пособие / С. А. Скобельцына. – СПб.: НПК «РОСТ», 2007. – 170 с.
24. Скобельцына А. С. Технология и организация экскурсионных услуг: учебник / А. С. Скобельцына, А. П. Шарухин. – М.: Академия, 2013. – 176 с.
25. Столяров Б. А. Основы экскурсионного дела: учеб. пособие / Б. А. Столяров, Н. Д. Соколова, Н. А. Алексеева. – СПб.: Гос. русский музей, 2002. – 144 с.
26. Туристско-экскурсионное обслуживание. Туристские услуги. Общие требования: ГОСТ 28681.2-95. – К.: Держстандарт України, 1997. – 11 с.
27. Туристско-экскурсионное обслуживание. Проектирование услуг: ГОСТ 28681.1-95. – К.: Держстандарт України, 1997. – 26 с.
28. Туристско-экскурсионное обслуживание. Требования по обеспечению безопасности туристов и экскурсантов: ГОСТ 28681.3-95. – К.: Держстандарт України, 1997. – 14 с.
29. Услуги населению. Термины и определения: ГОСТ 30335-95. – К.: Держстандарт України, 1997. – 12 с.
30. Федина А. И. Экскурсоведение: учеб. пособие / А. И. Федина. – Краснодар: Южный ин-т менеджмента, 2002. – 217 с.
31. Федорченко В. К. Історія екскурсійної діяльності в Україні: навчальний посібник / В. К. Федорченко, О. М. Костюкова, Т. А. Дьорова, М. М. Олексійко. – К.: Кондор, 2010. – 164 с.
32. Філоненко І. М. Екскурсознавство і музеєзнавство / І. М. Філоненко. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 127 с.
33. Хуусканен Н. М. Практика экскурсионной деятельности / Н. М. Хуусканен, Т. М. Глушанок. – СПб.: «Издательский дом Герда», 2006. – 208 с.

34. Чагайда І. М. Екскурсознавство: навчальний посібник / І. М. Чагайда, С. В. Грибакова. – К.: «Кондор», 2004. – 204 с.

III. Допоміжна література

1. Горішевський П. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв / П. Горішевський, М. Дейнега, М. Ковалів, В. Мельник, Н. Рега, С. Оришко, О. Соколова. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 64 с.

2. Дурович А. П. Организация туризма: учеб. пособие / А. П. Дурович, Н. И. Кабушкин, Т. М. Сергеева и др. – Минск: Новое знание, 2003. – 632 с.

3. Кайманова Т. А. Экскурсоведение и экскурсоводческая практика: учебное пособие / Т. А. Кайманова. – Пенза: ПГУ, 2012. – 654 с.

4. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 312 с.

5. Костриця М. Ю. Шкільна краєзнавчо-туристична робота / М. Ю. Костриця. – К.: Вища школа, – 1995. – 127 с.

6. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України: навчальний посібник / О. О. Любіцева, В. Є. Панкова, Є. В. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.

7. Мальська М. П. Планування туристичної діяльності: підручник / М. П. Мальська, О. Ю. Бордун. – К.: Знання, 2010. – 310 с.

8. Музей і відвідувач. Методичні розробки. Сценарії. Концепції. – Дніпропетровськ, 2005. – 148 с.

9. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Б. П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

10. Сапанжа О. С. Основы музейной коммуникации: учеб. пособие / О. С. Сапанжа. – СПб: РГПУ, 2007. – 116 с.

11. Сичинава В. А. Экскурсионная работа: пособие для учителей. – М: Просвещение, 1981. – 96 с.

12. Сокол Т. Г. Основы туристичної діяльності: підручник / Т. Г. Сокол. – К.: Грамота, 2006. – 264 с.

13. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму: монографія / В. С. Пазенок, В. К. Федорченко. – Київ: Академія, 2013. – 368 с.

14. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні: навч. посіб. / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. – К.: Вища шк., 2002. – 195 с.

15. Шамсудинова Д. В. Информационно-образовательная деятельность музеев: учебно-метод. пособие / Д. В. Шамсутдинова. – Казань, 2001. – 105 с.

16. Шляхтина Л. М. Музейная педагогика: учеб. пособие / Л. М. Шляхтина, Е. Н. Мастеница, Е. Е. Герасименко. – СПб: СПбГУКИ., 2000. – 67 с.

17. Шляхтина Л. М. Основы музейного дела: теория и практика.: учеб. пособие. для студентов пед. и гуманитар. вузов / Л. М. Шляхтина. – М.: Высшая школа, 2005. – 183 с.

18. Юрєнева Т. Ю. Музєєвєдєнє: учєбнєк длє высшєй шкєлы / Т. Ю. Юрєнева. – М.: Акадємєчєскєй Прєєкт, 2003. – 560 с.

19. Юхнєвєч М. Ю. Я повєду тєбє в музєй: учєб. посєбє по музєйнєй пєдєгєгєкє / М. Ю. Юхнєвєч. – М., 2001. – 224 с.

IV. Інформацийні ресурси

1. Все о туризме – електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tourlib.net/>.

2. Музейний простір Волині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://volyn-museum.com.ua/news/http://volyn-museum.com.ua/news/>.

3. Музейний простір. Музеї України та світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua>

4. Україна в Інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-in.ua/ua/dostoprimechatelnosti-ukrainy/dostoprimechatelnosti-zhitomira>

5. Україна Інкогніта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainaincognita.com/rozdily/pamyatky>

8. ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок оформлення титульного аркушу методичної розробки екскурсії

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Історичний факультет
Кафедра документознавства і музейної справи

Тема екскурсії: «Історія Луцького Хрестовоздвиженського братства»

Назва екскурсії: **«ЛУЦЬКЕ БРАТСТВО: ПІД ПРИЦІЛОМ КЛЮ»**

Вид екскурсії за змістом: **історична**

Форма екскурсії: **театралізована**

Довжина маршруту: **200 м**

Тривалість екскурсії: **60 хв**

Укладачі:

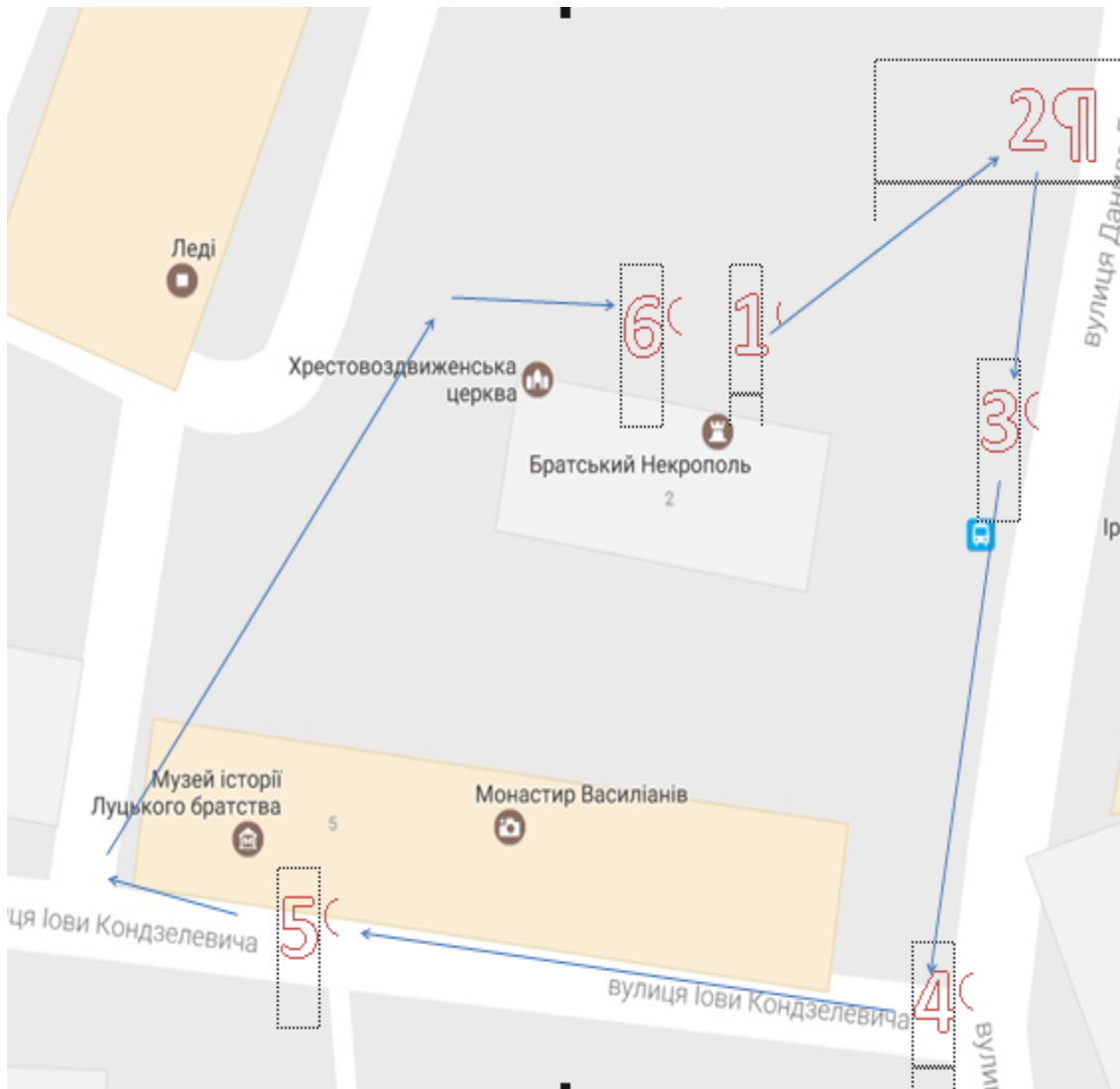
студенти III курсу
спеціальності «Музейна
справа та охорона пам'яток
історії та культури»
Марків Анастасія,
Веремчук Ольга,
Язвінська Ольга

Луцьк–2017

Додаток Б

Зразок схеми (карти) маршруту екскурсії

Карта маршруту екскурсії «Луцьке братство: під прицілом Клію»

- 1 – ПОЧАТОК ЕКСКУРСІЇ: подвір'я Хрестовоздвиженської церкви.
- 2 – «Міський вал» (на сьогоднішній день – майдан Братський міст).
- 3 – Біля «двору Яна Гепнера» (біля будинку 1А на вул. Драгоманова).
- 4 – Ріг вулиць Данила Галицького та Йова Кондзелевича (біля кута братського монастиря).
- 5 – Музей історії Луцького братства (вул. Йова Кондзелевича, 5).
- 6 – КІНЕЦЬ ЕКСКУРСІЇ: крипта «Братський Некрополь».

Додаток В
Зразок оформлення технологічної карти екскурсії

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Історичний факультет
Кафедра документознавства і музейної справи

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ЕКСКУРСІЇ

НАЗВА ЕКСКУРСІЇ: «ЛУЦЬКЕ БРАТСТВО: ПІД ПРИЦІЛОМ КЛЮ»

Укладачі:

студенти III курсу
спеціальності «Музейна
справа та охорона пам'яток
історії та культури»
Марків Анастасія,
Веремчук Ольга,
Язвінська Ольга

Перевірено: к. іст. наук
Трофімук-Кирилова Т.М.

Луцьк–2017

Тема екскурсії: «Історія Луцького Хрестовоздвиженського братства».

Назва екскурсії: «Луцьке братство: під прицілом Клію».

Мета екскурсії: викликати у відвідувачів зацікавленість історією м. Луцька, у неординарній формі продемонструвати серйозні питання та курйозні ситуації міської історії, які раніше мало висвітлювались, збагатити знання екскурсантів про волинський край, Україну, її історичне минуле, цікавих людей, культурні та історичні надбання наших предків.

Завдання екскурсії:

- за допомогою прийому театралізації сформувати в екскурсантів уявлення про історичні події у м. Луцьку в XVII ст.;
- виховання у екскурсантів патріотизму, любові та пошани до рідного краю, героїчного минулого українського народу і його традицій.

Вид екскурсії за змістом: історична.

Вид екскурсії за кількістю та складом екскурсантів: група; місцеве населення; для дорослої аудиторії, школярів і студентів.

Вид екскурсії за способом пересування: пішохідна.

Форма екскурсії: театралізована.

Тривалість екскурсії: 60 хв.

Протяжність маршруту: 200 м.

Автори-розробники: студенти III курсу спеціальності «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури», кафедра документознавства і музейної справи Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Музей історії Луцького братства.

Зміст екскурсії: пішохідна краєзнавча екскурсія з елементами театралізації по унікальним пам'яткам історії Луцького братства, культури, архітектури та мистецтва м. Луцька XVII ст.

Маршрут екскурсії: подвір'я Хрестовоздвиженської церкви – Брама братського дитинця – «Двір Яна Гепнера» (біля будинку 1А на вул. Драгоманова) – Ріг вулиць Данила Галицького та Йова Кондзелевича – Музей історії Луцького братства (вул. Йова Кондзелевича, 5) – Крипта «Братський Некрополь».

№	Етапи руху по маршруту	Місця зупинки	Об'єкти показу на зупинках	Тривалість показу	Основний зміст інформації в точках показу і по маршруту	Вказівки щодо організації	Методичні вказівки
1	Подвір'я Хрестовоздвиженської церкви	Біля колишніх братських воріт	Хрестовоздвиженська церква та колишня територія братського монастиря	10–15 хв.	Відображення сутички між братчиками та студентами єзуїтського колегіуму, яка згідно документів відбулася на поч. XVII ст.	Знайомство екскурсорова з екскурсантами	1. прийом панорамного показу 2. прийом коментування 3. прийом зорової реконструкції
Логічний перехід: стрілянина з «міського валу» (на сьогодні – це майдан Братський міст)							
2	«Двір Яна Гепнера» (біля будинку 1А на вул. Драгоманова)	На вулиці Данила Галицького, 2 (біля Хрестовоздвиженської церкви)	Місце, де знаходився маєток шляхтича Яна Гепнера	5 хв.	Розповідь про Яна Гепнера та його роль у протистоянні єзуїтів із православними братчиками	Перевдягнуті екскурсоводи «стріляють» із площі Братський міст (історично – з «міського валу»)	1. прийом зорової реконструкції 2. прийом коментування 3. прийом новизни матеріалу 4. прийом локалізації подій
Логічний перехід: Наближаємось до рогу вулиць Данила Галицького та Йова Кондзелевича							
3	Кут Братського монастиря	Перехрестя вулиць Данила Галицького і Йова Кондзелевича	Реконструкція історичної події визволення Івана Волошина з під варті	5–10 хв.	Розповідь про звільнення Івана Волошина з під варті, якого вели на страту, але братчики його визволили і переховували у монастирі Луцького братства	Група підходить до перехрестя вулиць Данила Галицького і Йова Кондзелевича. Екскурсовод просить екскурсантів створити братський «мур», взявшись за руки. Учасники екскурсії (а саме кат і стражники) ведуть Волошина на страту, а братчики його визволяють.	1. прийом зорової реконструкції 2. прийом коментування 3. прийом цитування 4. прийом співучасті

ДОДАТОК Д

КАРТКА ЕКСКУРСІЙНОГО ОБ'ЄКТА № _____

1) Найменування об'єкту (<i>первинне й сучасне</i>), а також назва, під якою об'єкт відомий серед місцевого населення	
2) Опис об'єкта (<i>коротка зовнішня характеристика, його розміри, автор, дата створення, з яких матеріалів виготовлений, текст меморіального напису на пам'ятці чи меморіальній дошці та ін.</i>)	
3) Місцезнаходження об'єкта, його адреса, під'їзд і підхід до нього (<i>район розташування, орієнтація за іншими об'єктами</i>)	
4) Історичні події та персоналії, пов'язані з об'єктом (<i>дати, короткий опис, біографічні відомості</i>)	
5) Джерело відомостей про об'єкт (<i>вказати використану літературу, архівні матеріали, усні перекази, основні опубліковані роботи і місяця зберігання неопублікованих джерел</i>)	
6) Збереження та охорона об'єкта (<i>стан об'єкта й прилеглої території, дата останнього ремонту і реставрації, на кого покладена охорона об'єкту</i>)	
7) У яких екскурсіях пам'ятка використовується як об'єкт показу	
8) Дата складання картки, прізвище й посада укладача	
9) Додаткові дані (за необхідності)	
10) Графічні та фотографічні зображення об'єкта в його нинішньому й колишньому видах (<i>якісне фото сучасного вигляду пам'ятки й за наявності ретро фото</i>)	Розміщуються на протилежному боці від позиції № 1-9

ДОДАТОК Е
ПРОТОКОЛ
прослуховування екскурсії

ППП екскурсовода(ів) _____

Дата проведення _____

Тема екскурсії _____

Тривалість _____

Склад групи _____

Відгук про екскурсію

1. Науково-теоретичний рівень екскурсії (правильність і глибина викладення, відповідність темі, цілеспрямованість та актуальність, чіткість структури, знання фактичного матеріалу) _____

2. Науково-методичний рівень екскурсії: Вступ (організаційна, інформаційна, тематична частини) _____

Висновок (підсумок екскурсії, відповіді на запитання) _____

Характеристика тем, логічні переходи, висновки, узагальнення. _____

Володіння матеріалом експозиції _____

Поєднання показу та розповіді, застосування прийомів порівняння, методів бесіди тощо _____

Дотримання часу, його розподіл _____

Контакт з групою (уміння враховувати специфіку даної групи, активізувати увагу слухачів) _____

Мова екскурсовода (ів) (правильність, зрозумілість мови, її багатство, художня виразність, емоційність, темп, дикція, жестикуляція) _____

Взаємозв'язок екскурсоводів, які ведуть екскурсію _____

3. Висновки: Найбільш вдачі моменти _____

Головні недоліки _____

Рекомендації _____

Дата оформлення протоколу _____

Відомості про рецензента (ППП, посада) рецензента _____

Підпис екскурсовода(ів) _____

ДАДАТОК Ж

Рецензія на методичну розробку екскурсії екскурсовода

1. Тема екскурсії _____

2. Назва екскурсії _____

3. Вид екскурсії _____

4. Тривалість екскурсії _____

5. Зміст екскурсії (відповідність поставленій меті, повнота викладу матеріалу, співвідношення загального і місцевого матеріалу, узагальнення по підтемах) _____

6. Методика проведення екскурсії (структура екскурсії (вступ, основна частина, висновок), уміння правильно розподілити час на об'єктах і по підтемах, контакт екскурсовода з групою, логічні переходи, методичні екскурсійні прийоми показу і розповіді тощо) _____

7. Техніка проведення екскурсії (вибір місця для огляду екскурсійного об'єкта, розміщення групи біля об'єкта тощо) _____

8. Культура мови екскурсовода (письменність, точність, логічність, дохідливість, образність, емоційність тощо) _____

9. Висновки по прослуховуванню (відповідність змісту екскурсії контрольному тексту і технологічній карті, оцінка екскурсії в цілому) _____

10. Поради екскурсоводу _____

Рецензент

Навчально-методичне видання

Трофімук-Кирилова Тетяна Михайлівна

**МУЗЕЙНО-ЕКСКУРСІЙНА НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА: ПРОГРАМА ТА
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ**

Друкується в авторській редакції

Формат 60×84 ¹/₁₆. Обсяг 2,56 ум. друк. арк., 2,23 обл.-вид. арк.
Наклад 30 пр. Зам. 57. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Винниченка, 14, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.